

3. Семикіна М. В. Соціально-економічна мотивація праці: методологія оцінки ефективності та принципи регулювання / М. В. Семикіна. – Кіровоград : ПВД: “Навік”, 2004. – 124 с.

4. Стратегічні пріоритети детінізації економіки України у системі економічної безпеки: макро та мікро вимір : монографія / за ред. О. В. Черевка. – Черкаси : ПП Чабаненко Ю.А. – 2014. – 442 с.

5. Тимошенко И. И. Мотивации личности и человеческих ресурсов / И. И. Тимошенко, А. С. Соснин. – К. : Изд-во Европ. ун-та, 2002. – 576 с.

6. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрямки подолання. – К. : НІСД, 2011. – 31 с.

3.3. Економічний зміст, рівень та динаміка заробітної плати в сучасних умовах

А. В. Холодницька, канд. екон. наук, доцент,
І. С. Рибалко, магістр

Ефективність функціонування та соціальний розвиток тих чи тих суб'єктів господарювання (трудових колективів) забезпечується передусім формуванням належних індивідуальних і колективних матеріальних стимулів, провідною формою реалізації яких є оплата праці різних категорій персоналу [1].

Заробітна плата є одним з основних факторів і показників рівня соціально-економічного життя кожної країни, колективу, людини. Ринкова економіка залежить від рівня заробітної плати, тому що саме вона забезпечує попит на товари та послуги, стимулює керівників підприємств ефективно використовувати робочу силу та модернізувати виробництво.

Вітчизняні науковці все частіше зосереджують свою увагу на питанні вдосконалення системи оплати праці. Це питання є предметом науково-практичних досліджень Д. П. Богині, О. А. Грішнової, А. М. Колота, В. М. Новикова, Л. Г. Ткаченко. Питанням регулювання оплати праці в Україні присвячені праці К. Г. Губіна, Н. Д. Лукянченко, Л. В. Синевої та багатьох інших дослідників.

У сучасній науковій літературі немає одностайного трактування понять «оплата праці» та «заробітна плата», що прослідковується й у чинному законодавстві України. У нормах ст. 1 Закону України «Про оплату праці» та Кодексі законів про працю України йдеться про ідентичність понять «оплата праці» та «заробітна плата». Вони означають винагороду, яку за трудовим договором власник виплачує працівникові за виконану ним роботу. Опрацювання положень Податкового кодексу України, Інструкції зі статистики заробітної плати і наукової літератури дало змогу зробити висновок, що поняття, а отже, і обліково-аналітична категорія «оплата праці», ширше за своїм значенням, ніж «заробітна плата».

Заробітна плата в системі соціально-економічних індикаторів розвитку економіки посідає одне з провідних місць. З одного боку, це основне джерело доходу для найманих працівників, а з іншого – для роботодавців вона є суттєвим елементом витрат виробництва і водночас дієвим чинником мотивації працівників до високопродуктивної праці [2].

Вона є основною складовою вартості робочої сили, тобто розміру фактичних витрат роботодавця на утримання й відтворення робочої сили.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про оплату праці» заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором

власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу [3].

Згідно зі статтею 96 Кодексу законів про працю України основою організації оплати праці є тарифна система оплати праці, яка складається з тарифних сіток, тарифних ставок, схеми посадових окладів і тарифно-кваліфікаційних характеристик [4].

У теорії й практиці вирізняють такі основні підходи до визначення сутності заробітної плати в ринкових умовах (рис. 3.1).

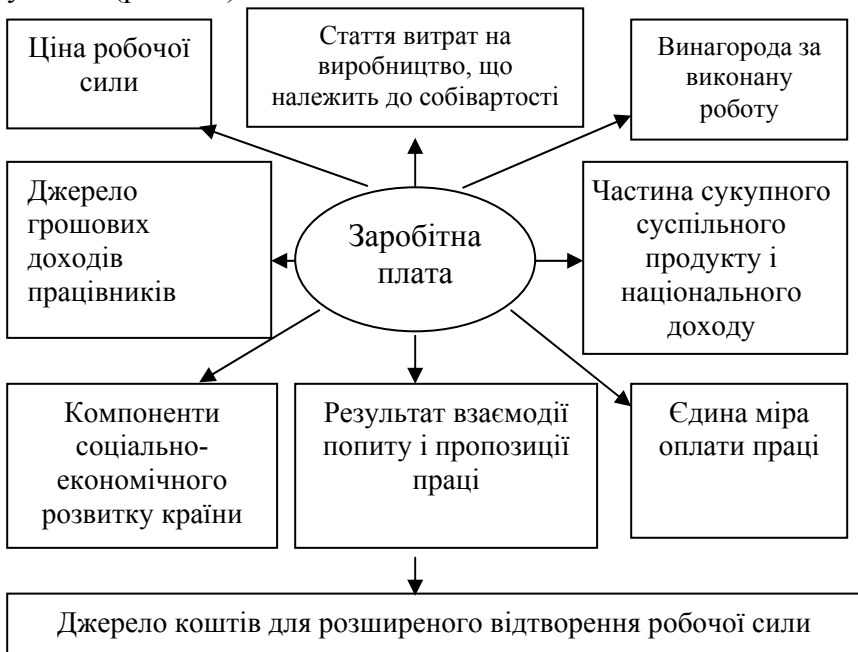

Рис. 3.1. Підходи до визначення сутності заробітної плати

Дані про динаміку середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності у 2010–2015 роках у розрахунку на одного штатного працівника наведені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Динаміка середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності у 2010–2015 роках

(у розрахунку на одного штатного працівника, грн)

Вид діяльності	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1	2	3	4	5	6	7
Усього	2250	2648	3041	3282	3480	4195
Сільське, лісове та рибне господарство	1467	1852	2094	2344	2556	3309
Промисловість	2578	3119	3497	3774	3988	4789
Будівництво	1777	2294	2543	2727	2860	3551
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	1898	2371	2739	3049	3439	4692
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	2648	3061	3405	3582	3768	4653
Тимчасове розміщування й організація харчування	1424	1750	2020	2195	2261	2786
Інформація та телекомунікації	3185	3705	4360	4659	5176	7111
Фінансова та страхова діяльність	4695	5433	6077	6326	7020	8603
Операції з нерухомим майном	1864	2184	2384	2786	3090	3659
Професійна, наукова та технічна діяльність	2914	3575	4287	4505	5290	6736
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1826	2162	2298	2546	2601	3114
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	2735	3049	3432	3719	3817	4381
Освіта	1884	2077	2532	2696	2745	3132
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1616	1762	2186	2351	2441	2829

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	2129	2394	3017	3343	3626	4134
Надання інших видів послуг	1742	2062	2601	2738	3361	3634

Джерело: Державна служба статистики України.

Середньомісячна заробітна плата зростає кожного року. Найвищою вона є у фінансовій та страховій діяльності – 8603 грн, що на 3908 грн більше порівняно з 2010 роком. Найнижчою – у тимчасовому розмішуванні та організації харчування – 2786 грн у 2015 році. У сільському, лісовому та рибному господарстві середньомісячна заробітна плата у 2015 році збільшилась на 1842 грн порівняно з 2010 роком, в освіті збільшилася з 1882 грн до 3132 грн – у 2015 році.

Динаміку середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності промисловості у 2010–2015 роках проаналізуємо в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Динаміка середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності промисловості у 2010–2015 рр.

(у розрахунку на одного штатного працівника, грн)

Вид діяльності	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1	2	3	4	5	6	7
Промисловість	2578	3119	3497	3774	3988	4789
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	3570	4417	4923	5289	5445	6164
Переробна промисловість	2288	2771	3097	3311	3570	4477
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	2145	2554	2896	3117	3337	4184
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	1327	1619	1737	1866	2107	2877

Продовження таблиці 3.3

1	2	3	4	5	6	7
Виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	1873	2238	2552	2811	3020	3717
Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	3265	3732	4025	4377	4798	6181
Виробництво хімічних речовин і продукції	2359	2929	3540	3640	3971	4988
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і препаратів	3489	4047	4843	5447	6219	8254
Виробництво гумових і пластмасових виробів; іншої неметалевої мінеральної продукції	1985	2433	2691	2892	3069	3952
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	2889	3530	3871	4150	4682	5645
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	2040	2487	2704	3086	3211	4619
Виробництво електричного устаткування	2095	2541	2762	3026	3159	3870
Виробництво машин і устаткування, не віднесені до угруповань	2213	2724	3041	3281	3433	4120
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	2423	2882	3253	3265	3343	4331
Виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування	2028	2543	2820	2982	3167	4065

Продовження таблиці 3.3

1	2	3	4	5	6	7
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	3043	3609	4134	4524	4885	5462
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	1971	2285	2525	2770	2967	3498

Джерело: Державна служба статистики України.

З таблиці 3.3 видно, що середньомісячна заробітна плата у 2015 році найвища у промисловості по виробництву основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів, і вона становила 8254 грн, а у 2014 році вона була 6219 грн. А найменша середньомісячна заробітна плата в 2015 році була у текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів та становила 2877 грн, а у 2010 році вона була 1327 грн.

У таблиці 3.4 дослідимо динаміку середньомісячної заробітної плати за регіонами за період з початку 2016 року.

Як бачимо, середньомісячна заробітна плата зростає, – якщо у січні в Україні вона була 4362 грн, то вже у серпні становила 4944 грн. Найвищою вона є у Донецькій та Київській області, а найнижчою у Чернівецькій та Тернопільській областях.

Розрізняють номінальну і реальну заробітну плату. Номінальна заробітна плата – це сума грошей, яку отримує працівник за свою робочу силу, тобто заробітна плата, виражена у грошах.

Таблиця 3.4
Середньомісячна заробітна плата за регіонами за
період з початку 2016 року
(в розрахунку на одного штатного працівника, грн)

Назва областей	Січень	Січень- лютий	Січень- березень	Січень- квітень	Січень- травень	Січень- червень	Січень- липень	Січень- серпень
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Україна	4362	4467	4618	4686	4746	4839	4916	4944
Вінницька	3412	3512	3608	3667	3738	3847	3955	3987
Волинська	3357	3383	3478	3546	3615	3744	3832	3864
Дніпропетровська	4445	4503	4594	4655	4722	4795	4868	4896
Донецька	5142	5173	5495	5656	5717	5743	5779	5786
Житомирська	3297	3338	3450	3502	3597	3730	3797	3819
Закарпатська	3419	3508	3624	3691	3776	3916	4002	4043
Запорізька	4341	4449	4609	4618	4678	4766	4844	4884
Івано- Франківська	3567	3596	3669	3729	3805	3932	4005	4037
Київська	4453	4554	4667	4731	4781	4893	4989	5008
Кіровоградська	3286	3325	3421	3488	3562	3660	3745	3780
Луганська	3642	3721	3936	4121	4209	4289	4329	4355
Львівська	3806	3895	4016	4078	4150	4275	4348	4383
Миколаївська	4120	4136	4296	4327	4421	4547	4619	4648
Одеська	4265	4245	4317	4348	4398	4519	4578	4594
Полтавська	3850	3925	4066	4123	4175	4243	4322	4361
Рівненська	3583	3657	3865	3883	3935	4033	4109	4147
Сумська	3455	3513	3595	3675	3743	3826	3895	3933
Тернопільська	3008	3121	3211	3259	3332	3440	3523	3548
Харківська	3797	3893	4019	4060	4111	4193	4259	4291
Херсонська	3249	3401	3536	3532	3675	3753	3830	3844
Хмельницька	3394	3424	3562	3600	3648	3754	3818	3846
Черкаська	3484	3563	3667	3722	3710	3823	3937	3962
Чернівецька	3139	3197	3287	3358	3421	3538	3607	3639
Чернігівська	3365	3423	3578	3619	3665	3758	3818	3849

Джерело: Державна служба статистики України.

Номінальна заробітна плата нараховується працівникам у грошовій або натуральній формі за відпрацьований час або виконану роботу і складається з

тарифних ставок (посадових окладів), премій, доплат, надбавок, а також інших видів оплати за невідпрацьований час. Вона включає обов'язкові відрахування із заробітної плати працівників: податок з доходів фізичних осіб, збір на обов'язкове державне страхування.

Реальна заробітна плата – це та кількість товарів, послуг, які працівник може фактично придбати на свою заробітну плату, тобто грошовий заробіток.

На зростання реальної заробітної плати впливають:

- необхідність відтворення складнішої робочої сили;
- дія закону зростання потреб;
- сприятлива економічна кон'юнктура;
- зниження податків;
- рівень цін;
- заборгованість населення (кредити) [2].

Рівень реальної заробітної плати має тенденцію до зниження разом із зростанням вартості робочої сили. Темпи зростання номінальної і реальної заробітної плати за 2010–2015 роки проаналізовано в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати у 2010–2015 рр.

Роки	Номінальна заробітна плата, %		Реальна заробітна плата, %	
	до попереднього року	грудень до грудня попереднього року	до попереднього року	грудень до грудня попереднього року
2010	117,6	117,9	110,2	110,5
2011	117,7	116,2	108,7	111,0
2012	114,8	110,5	114,4	111,1
2013	107,9	107,2	108,2	106,7
2014	106,0	110,4	93,5	86,4
2015	120,5	130,4	79,8	90,1

Джерело: Державна служба статистики України.

Темп зростання номінальної заробітної плати у 2010 р. становив 117,6 %, наступні чотири роки вона знижувалася і в 2014 році вона становила 106,0 % рівня попереднього року. У 2015 році номінальна заробітна плата збільшилась на 14,5 %.

Реальна заробітна плата кожного року стає все меншою, – якщо у 2010 році вона була 110,2 % рівня попереднього року, то у 2015 році лише 79,8 %, що є дуже негативним фактором оцінки якості життя населення.

Для більш деталізованої оцінки у таблиці 3.6 розглянемо індекс реальної заробітної плати за регіонами, в 2016 році у відсотках до попереднього місяця.

Таблиця 3.6

Індекси реальної заробітної плати за регіонами,
у 2016 році, % до попереднього місяця

	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Україна	80,3	105,3	106,2	96,1	101,6	107,2	100,9	97,1
Вінницька	77,9	106,5	103,9	97,0	104,7	109,3	105,2	92,6
Волинська	75,9	102,4	105,9	98,8	103,4	112,9	99,1	94,5
Дніпропетровська	85,4	102,5	103,0	98,6	102,2	103,6	103,9	96,2
Донецька	84,4	102,7	115,6	97,9	97,7	100,5	100,3	98,6
Житомирська	77,4	103,1	107,3	94,8	108,9	112,0	96,4	97,3
Закарпатська	72,4	105,7	105,9	97,0	106,0	112,0	98,0	95,7
Запорізька	83,2	105,3	106,9	92,7	103,7	106,6	101,7	98,0
Івано-Франківська	81,6	102,2	103,7	98,7	105,0	111,4	97,9	96,0
Київська	78,9	103,2	106,4	95,2	100,2	110,3	102,3	93,7
Кіровоградська	76,0	103,1	105,7	98,9	104,1	107,7	102,5	95,3
Луганська	82,3	105,1	110,8	97,3	106,1	102,0	101,6	96,5
Львівська	78,6	105,5	104,2	96,9	103,2	110,7	97,9	97,4
Миколаївська	75,4	101,5	110,0	92,9	107,9	107,8	98,9	96,7
Одеська	79,2	99,6	104,0	96,2	103,1	111,4	97,2	96,2
Полтавська	79,8	104,1	107,1	95,4	101,7	104,4	104,1	98,4

Продовження таблиці 3.6

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Рівненська	72,6	104,7	112,6	89,1	104,2	109,5	101,2	97,2
Сумська	78,5	103,9	103,9	99,8	102,7	105,8	100,5	99,3
Гернопільська	73,9	106,8	103,9	97,7	104,9	110,7	100,7	92,9
Харківська	78,7	105,8	104,6	95,1	101,8	106,8	101,2	98,1
Херсонська	74,9	108,4	107,4	94,0	104,1	109,2	101,6	96,1
Хмельницька	75,5	102,2	110,3	92,9	103,6	111,1	97,5	97,3
Черкаська	79,0	104,1	106,2	96,9	101,0	111,0	103,9	90,3
Чернівецька	74,0	104,4	104,9	99,3	102,6	112,8	97,7	97,4
Чернігівська	82,4	103,6	110,0	92,7	103,0	110,0	97,9	98,5

Джерело: Державна служба статистики України.

З таблиці 3.6 видно, що в серпні найбільший показник у місті Києві, в порівнянні з іншими областями. А якщо взяти січень місяць, то найвищий індекс реальної заробітної плати в Дніпропетровській області, який становить 85,4 %, а найменший індекс у Закарпатській області – 72,4 %.

З переходом до ринкової економіки заробітна плата стає головним елементом відтворення робочої сили як для працівника, так і для підприємця, наймача робочої сили. Для посилення її ефективності вона, як основне джерело доходів громадян, по-перше, повинна бути формою винагороди за працю та формою матеріального стимулювання праці, по-друге, повинна бути спрямована на мотивацію досягнення бажаного рівня продуктивності праці. Тому питання організації оплати праці посідає головне місце в соціально-економічній політиці держави.

Основою організації оплати праці має залишатись тарифна система, яка являє собою сукупність нормативних матеріалів, за допомогою яких встановлюється рівень заробітної плати працівників підприємства залежно від їхньої кваліфікації, складності робіт, умов праці.

На сьогодні реалізація урядової політики має забезпечити перехід від використання дешевої праці до висококваліфікованої з належною оплатою завдяки:

- удосконаленню законодавства щодо порядку та критеріїв визначення мінімальної заробітної плати та запровадженню мінімальної погодинної заробітної плати як державного соціального стандарту;

- забезпеченню захисту прав працівників на своєчасне та в повному розмірі отримання заробітної плати, а також погашення заборгованості;

- істотному зменшенню питомої ваги населення, яке перебуває за межею бідності, та зміцненню позицій середнього класу;

- урахуванню відмінності регіонів щодо економічної оцінки землі та природно-кліматичних умов під час реалізації державної цінової політики та розподілу бюджетних коштів, які направляються на стимулювання виробництва окремих видів продукції;

- розрахунку обсягу коштів по кожному підприємству, необхідного для забезпечення належного рівня заробітної плати та погашення заборгованості з неї, визначення джерел їх забезпечення, щоб розробляти й контролювати виконання помісячних балансів грошових надходжень і витрат;

- врегулюванню податкової системи в бік зменшення навантаження на фонд оплати праці.

Список використаних джерел:

1. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудові відносини : підручник / О. А. Грішнова. – 5-те вид., оновлене. – К., 2011. – 390 с.

2. Іляш О. І. Економіка праці та соціально-трудові відносини : навч. посіб. / О. І. Іляш, С. С. Гринкевич. – К. : Знання, 2010. – 476 с.

3. Про оплату праці [Електронний ресурс] : Закон України (редакція від 16.01.2016). – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/108/95>.

4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www/dcz.gov.ua>.

5. Кодекс законів про працю України (редакція від 11.08.2013) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

3.4. Актуальні питання стимулювання праці персоналу підприємств у сучасних умовах

М. М. Забаштанський, канд. екон. наук, доцент,
І. М. Сирбу, магістр

На сучасному етапі економічного розвитку країни персонал підприємства є найбільш цінним ресурсом у підтримці його конкурентоспроможності та формуванні передумов розвитку економіки. Унікальність людського фактору полягає в тому, що у процесі створення сприятливих умов для реалізації здібностей та можливостей персоналу відбувається динамічний розвиток підприємства, підвищується результативність його функціонування, зростає якість виготовленої продукції та формуються передумови інноваційного розвитку підприємства. Створення мотиваційного середовища на підприємстві, що забезпечує максимальну зацікавленість персоналу у сприятливій реалізації власного трудового потенціалу, є одним з головних завдань його функціонування. У зв'язку з цим досягнення стратегічних цілей підприємством безпосередньо залежить від мотивації